

Pártrendszer és autonómia¹

Bevezető megjegyzések

Írásomban az ún. autonóm pártrendszerekkel foglalkozom. Ilyennek tekintem a területi autonómiákban működő pártok versenyét, melyek célja az „autonóm” parlamentbe kerülés, és az „autonóm” kormányzati hatalom megszerzése. Fentiek fényében beszélhetünk álandi, feröeri, grönlandi, québeci, baszk, katalán, gagaúz stb. pártrendszerekről. Legalább két oka van annak, amiért fontos ezeknek a pártrendszereknek az átfogó elemzése. Egyrészt értékes adalékkal szolgálhatnak arra nézvést, lehet-e sikeres a területi autonómia mint a kisebbség-többségi viszony átfogó rendezése, azaz megoldja-e a kulturális különbözőségekből eredő problémákat, vagy sem. Másrészt választ kaphatunk olyan kérdésekre is, mint például hogy van-e közös jellegzetessége az „autonóm” pártrendszereknek és ez miben nyilvánul meg. Vagy éppen ellenkezőleg, nem lehet általános érvényű következtetéseket levonni a komparatív elemzések alapján. Azt is vizsgáljuk, hogy az „autonóm” pártrendszerek miben hasonlítanak egymásra, milyen közös sajátosságaik vannak.

Kiinduló tézisem: a területi autonómia (ha annak a politikai akaraton kívüli egyéb feltételei fennállnak), bár nem csodaszer, sikerrel oldja meg az interkulturális konfliktusokat. Állításomat az „autonóm” pártrendszerek összehasonlító elemzésével szeretném igazolni. Dolgozatomban a területi autonómia egyszerre megszorító, ugyanakkor minimalista és ezáltal a lehető legszélesebb mintavételt lehetővé tevő értelmezését alkalmazom, alapvetően kisebbségjogi aspektusból tekintve írásom tárgyára.² Ennek megfelelően írásom keretei között autonóm te-

¹ Tanulmányomban jelentős mértékben támaszkodom egy korábban a Politikatudományi Szemlében megjelent írásomra. (Vö.: Tóth Norbert: „Autonóm pártrendszerek”. *Politikatudományi Szemle*, (2007) Vol. 16. No. 3., 89–109.)

² Elismerve egyúttal természetesen azt, hogy a (hard) nemzetközi (kisebbségi) jogban jelenleg nincs területi autonómia definíció. A jogtudomány (és természetesen más „rokondiszciplnák”) művelői azonban nem egy fogalommeghatározást javasoltak már. Az általam alkalmazott defi-

rületen egy állam szuverenitása alá tartozó területet és az annak belső joga alapján egzakt politikai-közigazgatási határok között intézményesített törvényalkotó és végrehajtó hatalmat értek. Az autonómia adminisztrációjának elsődleges célja az autonóm régióban élő többségi népesség identitásának vagy a meglévő csoportarányok megőrzése és védelme. Rendkívül fontos kérdésnek tekintem azt is, hogy igazolhatja, (vagy még inkább) igazolja-e az autonóm pártrendszerek összehasonlító elemzése a területi autonómia konfliktusmegoldó szerepét. Elemzésem során főként az általam jobban ismert, már huzamosabb ideje vizsgált autonómiamodelleket hasonlítom össze, és kizárólag európai megoldásokat vizsgálók.

Széleskörűen ismert és elismert vélekedés szerint nem létezik általánosnak tekintett és tekinthető területi autonómiamodell.³ Ennek okai egyrészt a rendelkezésre álló külső és belső kondíciók eltérő voltában, másrészt a témára vonatkozó nemzetközi jogi szabályok puha jogi jellegében keresendők.⁴ Minden létező területiautonómia-modell különbözik egymástól keletkezési körülményeiben, a jogállását meghatározó úgynevezett autonómiastatútum tartalmát tekintve, az autonóm státust övező garanciákat illetően, a területi állam demokratizmusát és területi berendezkedését figyelembe véve, és az adott autonóm entitás és az autonómia fejlettségi fokát tekintve. Emellett nem elhanyagolható szempont az adott térség történelmi öröksége és meghatározottsága, valamint az érintett társadalom kulturáltsága, ideértve különösen a politikai kultúra milyenségét.

Fentiekből (is) kifolyólag azt állítom, hogy *nem beszélhetünk általános típusjegyekkel rendelkező „autonóm” pártrendszerekről sem*. Azonban az elemzést jelentősen megkönnyíti, ha pártrendszer-kategóriákat állítunk fel, és megpróbáljuk a létező modelleket beilleszteni e csoportokba. Az „autonóm” pártrendszerben versengő pártok célját tekintve létezik a) *szeparatista-pártrendszer*, b) *autonómiafejlesztő-pártrendszer* és c) *megállapodott pártrendszer*. Szeparatistának vagy szecesszionistának tekintem a pártrendszert, ha a terület elszakadását, más területtel vagy országgal való egyesülését, esetleg függetlenné válását célul kitűző pártok három egymást követő választáson legalább 40% körüli eredményt érnek el. Azért 40%-ban határoztam meg a pártrendszer-kategória lényegi ismérvét, mert ekkortól már kézzelfogható közelségűvé válik a szecesszió, vagyis a szavazatok több mint 50%-ának birtoklása.

Ezzel szemben a pártrendszer autonómiafejlesztőnek tekinthető akkor, ha az előző feltételek nem teljesülnek, és a rendszert alkotó politikai pártok fő célja nem annyira a térség (külső) önrendelkezése, hanem inkább a meglévő autonóm

níció leginkább skandináv jogászok és politikatudósok meghatározásaival mutat hasonlóságot. Lásd többek között Ackrén, Suksi, Olausson, Åkermark, Scheinin és mások írásait.

³ Pl. Arni Olafsson, Hurst Hannum stb.

⁴ Sanders, Douglas: Is Autonomy a Principle of International Law? *Nordic Journal of International Law* (1986) Vol. 55., 17.

keretek kiszélesítésével a terület önállóságának fokozása, ám szigorúan a területi állam területi épségének tiszteletben tartásával.

Megállapodottnak vagy stagnálóknak akkor tekintek egy pártrendszert, ha a fő politikai erők célja nem egyéb, mint a *status quo* megőrzése. Természetesen ezek a kategóriák ideáltípusok, azaz a valóságban nem vagy csak nagyon ritkán fordulnak elő tiszta formában, és ahogy mondani szokás, „előállításukhoz laboratóriumi körülmények” szükségesek. Emellett érdekes lehet megvizsgálni azt is, hogy vajon az egyes „autonóm” pártrendszerek mennyire hasonlítanak a területi állam vagy – amennyiben van – az anyaország pártrendszerére, esetleg ezekétől teljesen eltérő, saját jellemzőkkel rendelkező szisztémákról van-e szó? Ennek alapján különbséget tehetünk olyan pártrendszerek között, melyek esetében a) a területi állam a mintaadó, b) az anyaország a mintaadó és c) *sui generis* a párt-szisztéma. Az elméleti kategóriák kapcsán fentebb tett megállapítások a dolog természete szerint ebben az esetben is megfelelően irányadók.

Még egyszer hangsúlyozva a vizsgálati módszer lényegét, alapvetően az egyes pártok területi autonómiához való viszonyát elemzem, és mindezt történelmi kontextusban, a pártok programjai és egyéb dokumentumai segítségével. Ez utóbbit pedig azért teszem, hogy elkerüljem az egyes pártok esetleges profilváltásaiból fakadó téves következtetéseket. Nem törvényszerű, hogy egy autonóm entitásban pártrendszer jöjjön létre,⁵ bár kétségtelenül az érintett régióban élő társadalom politikai értelemben vett fejlettségét, érettségét is mutathatja, amennyiben ez megtörténik. A teljesség igénye nélkül a következőknek lehet szerepe a helyi pártszisztéma kialakulásakor.

1. A státuskérdés hangsúlyos jelenléte a helyi politikai agendán, magyarul amikor az autonómia pusztán az egyik lehetséges opció a teljes függetlenség és/vagy a társult tagság, esetleg a megosztott szuverenitás mellett,
2. a helyi társadalmat megosztó törésvonalak mélysége és szélessége,
3. az önkormányzatiság szerepének fontossága a mindennapok alakításában,
4. az érdekérvényesítés kialakult mechanizmusai,
5. a területi állam választási rendszerének tradíciói, és ezzel összefüggésben az autonóm terület mérete,⁶

⁵ Nem alakult ki pártrendszere mind ez ideig többek között Gagauziának, a Man-szigetnek, a Jersey- és a Guernsey-szigeteknek, Nunavutnak stb.

⁶ Többségi választási rendszer esetén, minél kisebb az autonóm terület mérete, annál valószínűbb, hogy nem alakul ki pártrendszer. Ez a helyzet például a brit koronához tartozó Csatorna-szigeteken.

6. a vonatkozó jogszabályok tartalma,⁷
7. a területi állam demokratizmusa,
8. valamint állami múltja.⁸

A szeparatista pártrendszerek

A szeparatista vagy szecesszionista pártrendszerekre mindenekelőtt az jellemző, hogy az „autonóm” társadalmat megosztó egyik legfontosabb törésvonal, a területi államhoz fűződő viszony mentén alakult ki. Egyszóval az „autonóm társadalom” tagjainak egy tekintélyes része úgy gondolja, hogy a területi autonómia nem jelent megfelelő garanciát identitásának, kultúrájának, nyelvének, esetleg vallásának megőrzésére. Ez a vélekedés egyrészt táplálkozhat történelmi tapasztalatokból, másrészt okozhatja az éles kulturális különbözőség is. Könnyen meglehet ugyanis, hogy a területi állam és az autonómia lakossága között történelmileg determinált *averzió* feszül, ideértve például azt, hogy a két csoport között hosszú és véres konfliktusok voltak a múltban, vagy a területi állam többségi nemzete tartós függőségi viszonyban tartotta az autonóm entitás lakosságát.

Mindenképpen ebbe a körbe tartozik a Feröer-szigetek, valamint némi korrekcióval Baszkföld pártrendszere. Előbbit négy párt küzdelme jellemzi, a társadalmat két fő törésvonal osztja meg, mégpedig az egyik a Dániához fűződő viszony megítélése kapcsán alakult ki, a másikat pedig az Európában hagyományosnak mondható bal-jobb tengely jelenti.⁹ Ezek a törésvonalak keresztbe metszik egymást, így a pártverseny jellege centrifugális.¹⁰

⁷ Álandon például törvényszerű volt a politikai pártok mint a politikai érdekvégyesítés legfontosabb eszközeinek kialakulása. A Finnországhoz tartozó szigetcsoport arányos választási rendszere ugyanis a finn egyesülési törvény (FFS 503/1989) alapján *működő politikai szervezetek* jelöltállítását preferálja. A parlamenti és önkormányzati választásokról szóló álandi törvény értelmében (Landskapslag 30.12.1970/39) működő politikai szervezetnek tekintendő az a bejegyzett szervezet (egyesület), amelynek kizárólagos célja, hogy befolyásolja a régió politikai ügyeit, és amely képviselteti, vagy képviseltette magát a Lagtingban. [Lásd a törvény 30. § a. pontjának (2) bekezdését.]

⁸ Tóth Norbert: Függetlenség versus autonómia? A Feröer-szigetek és a dán autonómiamodell előtt álló lehetséges XXI. századi foratókönyvek. *Kisebbségkutatás* (2008) No. 1, 127–128.

⁹ Ezzel kapcsolatban lásd a feröeri parlament, vagyis a Løgting honlapján elhelyezett brosrútát: <http://www.logting.fo/L%F8gting%20UK%202004.pdf> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

¹⁰ Ackrén, Maria: The Faroe Islands: Options for Independence. *Island Studies Journal* (2006), Vol. 1. No. 2., 224–229.

Feröer-szigetek

Feröer autochton pártrendszerrel rendelkezik,¹¹ ugyanis a helyi pártok közül egy sem vesz részt a területi állam, azaz Dánia pártversenyében.¹² Ez igaz az országos pártokra is, a Løgtinget illetően.¹³ A Feröer-szigeteken elsőként az *Unionista Párt* (SF) jött létre 1906-ban, amely tradicionális skandináv agrárpártnak tekinthető. Következésképpen az ideológiai liberalizmus talaján áll, és amint az a nevéből is következik, célja Dánia kebelén maradván egy szabadelvű feröeri társadalom megteremtése, a dániai testvérpártok (mindenekelőtt a Venstre és a Radikale Venstre) és progresszív szellemiségű cselekedetek segítségével. Az Unionista Párt – a listájára leadott szavazatok átlagát tekintve¹⁴ – a pártrendszer második legjelentősebb szereplőjének tekinthető, és a bal-jobb skála jobb oldalán foglal helyet. Az Unionista Párt politikusai szerint fent kell tartani az uniót, mivel az kézzelfogható előnyökkel jár a feröeriek számára. Emellett azonban úgy találják, hogy kétségkívül igazuk van azoknak, akik szerint az autonómia rendszere bizonyos reformokra szorul. Ennek érdekében tisztázni akarnak minden olyan alkotmányos kérdést, amely nem eléggé világos Dánia és a Feröer-szigetek viszonylatában, valamint szeretnék jobban kihangsúlyozni autonóm státusukat. Továbbá meg kívánják őrizni – sőt fejleszteni szeretnék! – a feröeri jóléti rendszert, és különös gondot fordítanak a jövő generációi érdekeire is. Az autonómia fejlesztésétől azt remélik, hogy ezáltal a feröeriek úgy lesznek önállóbbak, hogy együttal lojálisak maradnak a dán királyi házhoz és a területi államhoz is. Éppen ezért fontosnak tartják deklarálni, hogy fenntartanak a valutauniót és az igazságügyi uniót Dániával, emellett azonban – szándékaik szerint – csak a külpolitikát és a védelempolitikát intézné Kopenhága.¹⁵

Köztudott, hogy Skandináviában különösen erősnek mondhatók a szociáldemokrata pártok. Nincs ez másképpen a Feröer-szigeteken sem. Igaz, itt messze nem számítanak olyan komoly tényezőnek, mint például Svédországban vagy Dániában. Ezt az is mutatja, hogy Feröeren a Feröeri Szociáldemokrata Párt (JF) némiképp megkésve, csak 1925-ben alakult meg. Ennek oka az, hogy a „Szigeteken” a legmeghatározóbb és legrégebbi törésvonalnak a Dániához való viszony kérdésköre tekinthető, és az osztálykonfliktus csak a gazdasági világválságot követően jelent meg a helyi politikai agendán.¹⁶ A szociáldemokrata pártot a helyi

¹¹ Az autochton pártrendszer tekinthető bizonyos értelemben az autonóm pártrendszerek legfejlettebb típusának.

¹² Ilyenre lehet példa – némi korrekcióval – Québec pártrendszere.

¹³ Erre a vegyes szisztémára példa lehet a spanyol és az olasz autonóm régiók pártrendszere.

¹⁴ 21,7%

¹⁵ Programjuk főbb elemeit lásd a <http://www.samband.fo/sambandfo/Default.asp?cid=1&mid=163&pg=163> című honlapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

¹⁶ Mørkøre, Jógvan: Class Interests and Nationalism in Faroese Politics. *North Atlantic Studies* (1991) Vol. 3. No. 1. Århus 60.

szegényhalászok érdekeit képviselő szakszervezetek hozták létre, első olyan feröeri politikai pártként, amely – a legtöbb európai szociáldemokrata mozgalomhoz hasonlóan – kívülről érkezve elsőként jutott be a parlamentbe.¹⁷ Mindezek ellenére, ez a párt számít a helyi pártverseny legerősebb alakulatának, igaz, alig marad el tőle az imént tárgyalt Unionista Párt. A Szociáldemokrata Párt hagyományos értelemben vett szociáldemokrata formáció, célja a „Szigetek” lakossága jólétének emelése, és egy erős, a szolidaritásra épülő társadalom megteremtése. A Feröer-szigetek jövőjét a Dán Birodalom (*Rigsfællesskabet*) keretein belül képzeli el.¹⁸

Az uniópárti politikai aktorok után következzenek a lokális pártrendszer némileg anti-establishmentnek tekintett pártjai. Két szervezet emelkedik ki egyértelműen a mezőnyből. Az egyik a politikai paletta jobb oldalán helyet foglaló *Néppárt* (FF), míg a másik a vele szemben – de lényegében azonos térfélen elhelyezkedő – *Köztársaság Párt* (TF). Mindkét párt a múlt század 40-es éveiben jött létre, igaz, a Néppárt még a második világháború alatt, 1940-ben. A Köztársaság Párt viszont a világegést követően nem sokkal, 1948-ban. A Néppárt eredetileg a szociáldemokraták politikáját hevesen opponálók mozgalmából alakult ki, de létrejöttében szerepet játszott az is, hogy a Feröer-szigeteken 1936-ban vezették be a jövedelemadót, és ez a helyi felsőközéposztály rosszallását váltotta ki.¹⁹ A Néppárt világnézetét alapvetően keresztény alapokra építette fel, mégsem tekinthető kereszténydemokrata pártnak. Konzervatív-liberális pártként tekint magára, és a család, valamint az egyéni felelősségvállalás fontosságát hangsúlyozza. Ezenkívül kisebb államot, következképpen kevesebb adót tartana jónak. A mostaninál nagyobb önállóságot szeretne a Feröer-szigeteknek, politikusai időnként felvetik a „Szigetek” függetlenedésének lehetőségét is.²⁰ A pártrendszer harmadik legjelentősebb pártjának minősül, habár a legutóbbi törvényhozási választásokon csak a negyedik helyet sikerült megszereznie.

A feröeri pártszisztéma kétségkívül legradikálisabb tényezője a Köztársaság Párt, amely a pártpaletta baloldalán foglal helyet. A TF a demokratikus értékek fontosságát hangsúlyozza, és egy olyan társadalmat vizionál, amelyben a perszónális jogok mellett a kötelezettségeknek is fontos szerep jutna. Sokkal fontosabb ellenben az, hogy a Köztársaság Párt végső célja a Feröer-szigetek függetlenségének kivívása. A párt a jelenlegi monarchikus kormányformát is elutasítja,

¹⁷ Uo. 61–62.

¹⁸ Törekvéseiket lásd a <http://www.javnadarflokurin.fo> című honlapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

¹⁹ I. m. Mørkøre (1991) 65.

²⁰ Céljait lásd a <http://folkflokurin.fo/xa.asp?fнк=lst&bnr=1&unr=2> című weblapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

és egy szuverén köztársaság képét vázolta fel magának és szimpatizánsainak.²¹ Választási eredményei alapján elmondható, hogy az 1990-es évek második felétől vált igazán népszerűvé, és így a feröeri négypárti szisztéma negyedik legjelentősebb pártjának számít.

A fentiekén túl még két politikai formáció minősül a feröeri pártverseny állandó résztvevőjének. Elsőként a patinás *Önkormányzati* – más néven *Függetlenségi* – *Pártot* (SSF) kell megemlíteni. Az *Önkormányzati Pártot* formálisan 1909-ben hozták létre, ám már három évvel korábban megkezdte politikai pályafutását. Kialakulásakor fő célja a feröeri nyelvnek a dánnal való egyenrangúvá tétele volt, manapság az autonómia és az autonóm parlament, azaz a *Løgting* hatáskörének kiszélesítéséért száll sikkra, emellett szociálliberális jegyekkel is rendelkezik. Alternatív neve kissé megtévesztő lehet, mivel a pártnak nem célja a „Szigetek” függetlenségének megteremtése. Választási szereplései alapján elmondhatjuk, hogy – valószínűleg – még sokáig alakítója lesz a helyi politikai életnek, ugyanis a listájára leadott szavazatok aránya rendre meghaladja a 4%-os bekerülési küszöböt.²² Az *Önkormányzati Párton* túl szólni kell még a viszonylag újnak számító *Centrum Pártról* (MF) is. A *Centrum Pártot* mint tipikus kereszténydemokrata pártot 1992-ben hozták létre, és a szervezet rögtön be is került az autonóm törvényhozásba. Azóta 6% körüli eredményével a pártrendszer legfiatalabb aktorának minősül. Lényegében az egykori *Keresztény Néppárt* (KFF) politikai örökösének tekintik, ám választási szereplése még kissé elmarad szellemi elődjétől.

Végül meg kell emlékezni azokról a pártokról is, amelyek már megszűntek, beolvadtak, vagy felhagytak a politizálással. Ezeknek a csoportoknak közös jellemzője, hogy a szélsőbaloldali póluson foglaltak helyet. Ezek közül elsőként a *Haladás* nevű politikai párt jött létre 1962-ben, alapítói marxista feröeri fiatalok voltak. 1969-ben a párt kettészakadt, ugyanis a csoport erősen kommunista irányultságú szárnya rossz néven vette a pártelit *Köztársaság Párthoz* való közeledését. Ezért a „lázadók” megalapították a *Feröeri Szocialista Pártot*, célul egy független szocialista köztársaság létrehozását tűzték ki, és ellenezték Dánia és vele együtt a „Szigetek” NATO-tagságát is.

Említést érdemel még a *Feröeri Kommunista Párt* (FKF) és a *Vörös Május Elseje* nevű formáció is. Előbbi 1974-ben alakult meg, ám már 1981-ben be is fejezte működését, ugyanis a párt vezetője ekkor – továbbtanulási szándékkal – Glasgow-ba távozott. Utóbbi pedig ugyancsak a 80-as években fejtette ki nem túl komolyan vehető és vett tevékenységét. A legutóbbi két parlamenti választás (2004 és 2008) alkalmával két érdekes politikai kezdeményezésnek lehettek ta-

²¹ Gondolataikat lásd a <http://www.tjodveldi.fo> című honlapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

²² A párról részletesebben lásd a <http://www.sjalvstyri.fo> című honlapot. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

núi a feröeriek. 2004-ben egy feröeri előadóművész létrehozta a *Humorpártot*, amely alig több mint 1%-kal maradt el a parlamenti küszöbtől. A 2008-ban tartott választási megmérettetésre helyi egyetemisták egy csoportja megalapította a *Fiatalok Pártját* (MF). A Humorpárt anti-establishment pártként jött létre, és alapvetően a fennálló politikai garnitúra oppozíciójaként, míg a 0,7%-ot szerzett MF generációs pártként értékelhető.

Baszkföld

A szeparatista pártrendszernek másik „mintaállama” a sajtóhírekből is jól ismert Baszkföld. A falangista rezsim bukását követően hatályba lépett új, 1978. évi spanyol alkotmány szakított a korábbi centralizációs törekvésekkel, és úgynevezett autonóm közösségek létrehozását is lehetővé tette. Ennek alapján alakult meg többek között a Baszk Autonóm Közösség is, amely korántsem azonos a „történelminek” nevezett Baszkfölddel, azaz Euskadival. Ez utóbbi ugyanis – legalábbis a baszk nacionalisták szerint – a Baszk Autonóm Közösségen kívül magában foglalja, illetve foglalná a szintén autonóm státust élvező Navarrát, és természetesen a baszkok által lakott franciaországi területeket, vagyis a Pays Basque-ot is. Navarra lakói azonban, jóllehet többnyire baszk eredetűek, a Navarrai Királyság fennállása alatt fokozatosan elvesztették korábbi identitásukat, és napjainkban inkább navarraiként definiálják magukat.²³ Ezt az is bizonyítja, hogy már 1932-ben is visszautasították az akkori autonóm Baszkföldhöz való csatlakozást, és ez azóta sincs másként.²⁴ A Navarrai Autonóm Közösség pártrendszerének ennek ellenére állandó szereplői a baszk pártok is, igaz, korántsem olyan sikeresek, mint Baszkföldön.

A baszk nemzeti ébredés kezdetét 1892-re datálhatjuk, amikor a legendás hírű értelmiségi Sabino de Arana y Goiri, a baszk nacionalizmus „atyja” közzétette *Bizcaya por su independencia* című kiáltványát. Ennek hatására egy évvel később megalakult a *Baszk Centrum* (CV) nevű mozgalom, melyből nem sokkal ezután létrejött a baszk nacionalizmus letéteményese, a *Baszk Nemzeti Párt* (EAJ-PNV). A Baszk Nemzeti Párt kezdetben a független Spanyol- és Francia-baszkföld kikiáltásáért, és az így létrejött föderatív államnak a katolikus egyház alá rendeléséért szállt síkra.²⁵

A Baszk Nacionalista Párt az első néhány évtizedben csak jelentéktelen eredmények elérésére volt képes, és ennek okai egyrészt a spanyol nemzetállam és a kasztíliai nacionalizmus relatíve gyenge voltában – emiatt a „spanyol veszély”

²³ Weiss, Meredith: The Basque Nationalist Movement. www.yale.edu/macmillan/globalization/basque.pdf 2006. 4. (Utolsó letöltés időpontja 2008. december 28.)

²⁴ Uo. 3.

²⁵ Uo.

nem tűnt túl valóságosnak a térségben –, valamint a baszkok korona iránti lojalitásában keresendők. *Primo de Rivera*²⁶ tekintélyuralmi rendszere felszította a baszk nacionalizmus tüzét, és ennek (is) köszönhetően a Baszk Nacionalista Párt a „Második Köztársaság”²⁷ által létrehozott autonóm Baszkföld meghatározó politikai erejévé vált. A spanyol polgárháborúból győztesen kikerülő falangisták azonban az egységes, centralizált és vaskézrel irányított állam híveiként, ismét illegalitásba kényszerítették a baszk pártokat, köztük a Baszk Nacionalista Pártot is. A Franco-rezsim kíméletlenül üldözte a „baszk gondolatot”, olyannyira, hogy még a baszk nyelv használatát is betiltották az országban. Az elnyomás egyenes következményeként a baszk nacionalizmus fokozatosan radikalizálódott, míg nem 1959-ben a Baszk Nacionalista Pártot túl mérsékeltnek tartó, és emiatt elhagyó tucatnyi egyetemi hallgató létrehozta az *Euskadi Ta Askatasuna*, azaz a *Baszkföld és Szabadság* nevű szervezetet, közismertebb és rövidített nevén az *ETA*-t.²⁸

Az EAJ-PNV és az *ETA* között már az elérendő célt tekintve is alapvető különbségek voltak és vannak. Amíg a Baszk Nacionalista Párt szeme előtt egy széles körű területi autonómiával rendelkező Baszkföld képe lebeg, addig az *ETA* független baszk államot szeretne, és ennek eléréséhez megengedhetőnek tartja az erőszakos eszközöket is. További különbség a két csoportosulás között az is, hogy szemben az EAJ-PNV-vel, amely Baszkföld életében komoly szerepet szánna a római katolikus egyháznak, az *ETA* pregnánsan marxista-leninista alapállást elfoglalva, ezt elfogadhatatlannak tartja. Az *ETA* forradalmiságát hangsúlyozva véres politikai merényletek egész sorozatát követte el a *Caudillo* regnálása alatt, majd Franco halálát követően két részre szakadt. Az egyik szárny a katonai jellegű módszerek mellett politikai megoldást is el tudott volna képzelni, a másik azonban kizárólag a nyers erőszakban hitt, illetve hisz.²⁹ A demokratikus Spanyolországban az *ETA* kétségtelenül sokat szelídült „francói” önmagához képest, ám céljait és a fegyveres harcot nem adta fel. Az Egyesült Államok által vezetett globális terrorizmusellenes kampány hatására (is) 2006 tavaszán egyoldalú, ám korántsem tartós tűzszünetet hirdetett.

A „második autonóm Baszkföld” autonómiastatútumát az új és fentebb már hivatkozott spanyol alkotmány alapján 1979-ben fogadták el, majd egy évvel később megtartották az első autonóm parlamenti választásokat is, amelyen a Baszk Nacionalista Párt földcsuszamlásszerű győzelmet aratott. Az azóta eltelt mintegy huszonöt év alatt az EAJ-PNV egyeduralmát egyetlen politikai párt sem volt ké-

²⁶ *Primo de Rivera de jure* 1923-tól 1930-ig Spanyolország miniszterelnöke, *de facto* azonban annak első embere volt.

²⁷ Az úgynevezett Második Köztársaság 1931-től 1938-ig tartott, és az államhatalom decentralizációja jellemezte.

²⁸ I. m. Weiss 5.

²⁹ Uo. 6–7.

pes megtörni. Erre egyébként 1986 és 1998 között minden lehetőség megvolt, mivel az 1986-os autonóm parlamenti választást megelőzően nem sokkal, a Baszk Nacionalista Pártból egy magát *Baszk Szolidaritásnak* (EA) nevezett csoport vált ki, rögtön meg is szerezve a szavazatok közel 16%-át. A Baszk Nacionalista Párt ekkor történelmi mélypontra jutott, az EAJ-PNV és a Spanyol Szocialista Munkáspárt baszkföldi „tagozataként” működő *Baszk Szocialista Párt – Baszk Bal* (PSE-PSOE) listájára leadott szavazatkülönbség mindössze 1,5%-ra zsugorodott. A Baszk Nacionalista Pártból távozó politikusok formálisan csak 1987-ben szervezték meg pártjukat, és eredetileg Baszk Nacionalistáknak (baszk rövidítése szintén EA) szándékozták magukat nevezni, ám az elnevezés már foglalt volt, így pártnévnek maradt a már említett Baszk Szolidaritás. Az EAJ-PNV és az EA politikusai közötti kenyértörésnek alapvetően három oka volt, melyekből kettő ideológiai-politikai természetű, a harmadik azonban személyes jellegű.

A Baszk Nacionalista Párt akkori vezetője és az autonóm kormány feje között merültek fel ezek a konfliktusok, de napjainkban ennek már semmi jelentősége sincs. Ennél fontosabbak azonban a két csoport közötti eszmei-gondolati különbségek, melyek röviden a következők. Szakértők véleménye szerint a Baszk Nacionalista Pártban maradt politikusok tekinthetők a korábbi nacionalista mozgalom jobboldali szárnyának, míg a Baszk Szolidaritásba alapvetően a baloldali érzelmű politikusok távoztak, és ennek kihangsúlyozásaként foghatjuk fel azt is, hogy a párt nevét a „Baszk Szociáldemokrácia” kifejezéssel egészítették ki. Ezenkívül az EAJ-PNV erős baszk kormányt és relatíve gyenge tartományokat szeretne, míg az EA pont ellenkezőleg, erős hatáskörökkel rendelkező tartományokat látna szívesen.

A két csoport három választási cikluson át tartó különutas magatartását követően, 2001-től ismét közösen lép a politika színpadára, és ennek az is kedvez, hogy a korábbi vélemény- és nézetkülönbségek halványodni látszanak, valamint hogy 1986-tól 1998-ig az EA népszerűsége folyamatosan csökkent, a Baszk Nacionalista Párté ellenben nőtt. Az EAJ-PNV és az EA autonomista, nem pedig szeparatista pártoknak tekintendők, ugyanis a baszk jövőt a spanyol állam keretei között képzelik el. Igaz, radikálisan autonomisták, ugyanis – a spanyol nacionalisták nem kis megdöbbenésére – a jelenlegi elég széles körű autonómiánál is el tudnak képzelni jobbat és hatékonyabbat. Céljaik eléréséhez azonban kizárólag békés eszközöket vesznek igénybe. Az EAJ-PNV-nek franciaországi megfelelője az EAJ-PNB.³⁰

A baszk pártrendszer meghatározó résztvevői a spanyol politika ismert nagy pártjainak helyi megfelelői, a már hivatkozott Baszk Szocialista Párt – Baszk Bal (PSE – PSOE) és a *Néppárt* (PP).

³⁰ A párt programját lásd a <http://www.eaj-pnv.com/home.asp> című honlapon (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.).

Az autonómiafejlesztő pártrendszerek

Az autonómiafejlesztő pártrendszerek jellemzője mindenekelőtt az, hogy a politikai mezőben nincs egyetlen olyan *jelentős* aktor sem, amely a régió függetlenségéért vagy – amennyiben van – anyaországához csatolásáért szállna síkra. Időnként természetesen itt is előfordul, illetve előfordulhat, hogy széccszionista hangot ütnek meg a politikai élet szereplői, ezek az érdekek esetenként párttá is szerveződhetnek, ez azonban nem veszélyezteti a *mainstream* politikai irányzatok pozícióit. Az autonómiafejlesztő pártrendszerekben a relevanciával rendelkező pártok célja a meglévő keretek fokozatos tágítása, az autonómia fejlesztése, a már birtokoltakhoz újabb hatáskörök megszerzése, és mindezt egyetlen cél, az autonóm terület lakossága identitásának védelme érdekében.

Ehhez a csoporthoz tartozik Katalónia és Dél-Tirol pártrendszere. A két, egyébként eltérő történelmi fejlődési ívet mutató régió politikai rendszerének közös sajátossága az, hogy a pártrendszer középpontjában egy-egy, magát a nemzeti érdekek letéteményeseként meghatározó történelmi párt áll. Ez a megállapítás fokozottan igaz Dél-Tirolra, ahol *predomináns* pártrendszer működik, és korrekciókkal Katalóniára, ahol valójában két párt verseng a kormányzati hataloméért.

Dél-Tirol

A zömmel német ajkú Dél-Tirolt az első világháborút követően csatolták Ausztriától Olaszországhoz. A *Marcia su Roma* majdnem megpecsételte a helyi németek sorsát, mivel *Mussolini* a dél-tiroliakat múzeumba szerette volna száműzni, ugyanis azok – *Mussolinit* idézve – „nem képviselnek nemzeti kisebbséget, csak néprajzi maradványt”,³¹ és erőteljes olaszosításba fogott. A németek pártjait, mozgalmait betiltották, a német nyelvet és kultúrát üldözték, a régióba olaszokat telepítettek, a dél-tiroli németajkúak túlélési harcának zászlóshajója a római katolikus egyház lett. A második világháború után a dél-tiroliak újjászervezték politikai életüket, és 1945. május 8-án *Erich Amonn* bozeni kereskedő és néhány barátja létrehozta a Dél-tiroli Néppártot (SVP). A Dél-tiroli Néppárt elődjének az 1919-ben, két párt, jelesül a Tiroli Néppárt (TVP) és a Német szabadság Néppártja (DVP) fúziójából alakított Német Szövetséget (DV) tartják, amelynek tagjai és az úgynevezett *Andreas Hofer Szövetség* (AHB) aktívan vették ki részüket a fasizmus elleni harcból.³² Az SVP az Osztrák Néppárthoz hasonlóan politikai

³¹ *Mussolini, Benito: A fasizmus doktrínája.* Budapest, 2000, Gede testvérek Bt., 91.

³² *Andreas Hofer* (1767–1810) tiroli szabadsághős Napóleon seregei ellen harcolt.

mozgalmak szövetségeként épül fel, tagszervezetek hálózatából áll.³³ Ez azt jelenti, hogy a pártnak külön nő-, nyugdíjas, ifjúsági, munkavállalói, gazdasági és mezőgazdasági, valamint ladin tagozata is van.³⁴ Az Ausztriával való hasonlóságnak azonban ezzel vége is van, ugyanis – ahogyan fentebb már utaltunk rá – az SVP a dél-tiroli politikai rendszer egyeduralkodója.

A Néppárt az eltelt hat évtizedben csak a legutóbbi, 2008-ban tartott választáson ért el 50%-osnál rosszabb eredményt, ami azt jelenti, hogy megalakulása óta nincs reális kormányzati alternatívája, bár népszerűsége választásról választásra csökken. A dél-tiroli politikai rendszert két törésvonal osztja meg, és ezek egyrészt kulturális-nyelvi alapúak, amennyiben a németek és a helyi olaszok között feszülnek, másrészt egymással szemben állnak az SVP politikáját helyeslők és az azt ellenzők. A képlet egyszerű, végső soron mindenki a Dél-tiroli Néppárt „köpönyegéből” bújt elő. Az SVP 1993-ban, megalakulásának negyvennyolcadik évfordulója alkalmából új programot fogadott el, melynek alapja deklaráltan a szubszidiaritás elve lett.³⁵ Ebből következően a párt célja a dél-tiroli autonómia fejlesztése és bővítése.

Politikusai a határok nélküli, régiókból felépülő Európában hisznek, céljuknak a kisebbségek csoportjogainak elismerését tekintik. Az anyaországtól még az eddigieknél is erőteljesebb védelmi funkciót várnak el, és legfontosabb céljuknak az ausztriai Tirol tartománnyal való kapcsolatok további ápolását és fenntartását tartják. Ennek érdekében szorgalmazzák egy Tirol „Európa-régió” kialakítását, és egy, a pártok egyetértésén alapuló osztrák dél-tiroli politika kialakítását is. A Dél-tiroli Néppárt saját magát olyan gyűjtőpártként definiálja, amely, habár keresztény és humanista alapokon áll, nyitott a baloldali érzelmű polgárok előtt is, de a szélsőségeket, jöjjenek azok bármelyik oldalról, határozottan elutasítja. Az SVP vezetői és szimpatizánsai azonban nem lehetnek nyugodtak, mivel az elmúlt hat évtizedben, a párt mintegy 10-15%-os szavazatvesztéséget könyvelhetett el.

A Néppárt legnagyobb vetélytársa az olasz szavazók pártjának tekinthető Fini-féle *Nemzeti Szövetség* (AN), amely rendszerint a szavazatok 8-10%-át szerzi meg az autonóm parlamenti választásokon. Ezenkívül 1988-as bemutatkozásukat követően dinamikusan fejlődnek a *Zöldek* (Grüne Südtirols – BürgerListeCiviche), és a dél-tiroli németek képviseletéért folytatott küzdelem folyományaként a kilencvenes években megjelentek a trónkövetelők, a *Szövetség Dél-Tirolért* (UfS), a *Szabadságpárt* (F) és legújabban a Dél-Tiroli Szabadság (STF) szemé-

³³ Ezzel kapcsolatban lásd a <http://www.svpartei.org/de/mitteilung/3.html> című honlapon elhelyezett írást. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 6.)

³⁴ <http://www.svpartei.org/de/partei/organisationen> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 6.)

³⁵ A *Das neue Programm der Südtiroler Volkspartei* című dokumentum letölthető a <http://www.svpartei.org/smartedit/documents/seiten/b/programm.pdf> című webhelyről. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 6.)

lyében. A Zöldek hagyományos érzékenysége a posztmaterialis értékek iránt bizonyos dél-tiroli autonómiát érintő problémákra is kiterjed, annak ellenére, hogy nem tekinthetők etnikai pártnak.

Véleményük szerint a régió további fejlődésének *sine qua nonja* egy valódi regionális alkotmány kidolgozása és elfogadása, és a nyelvcsoportok helyzetének állandó figyelemmel kísérése³⁶ lenne. A dél-tiroli Zöldek általában 6-8% körül teljesítenek az autonóm parlamenti választásokon. A dél-tiroli pártverseny harsány színfoltjait a Szövetség Dél-Tirolért, a Szabadságpárt és a helyi pártverseny legújabb résztvevőjének számító Dél-tiroli Szabadság jelentik. Mindhárom formáció radikális pártnak számít, de a Dél-tiroli Szabadság programja a legmarkánsabb. Az UfS-t 1989-ben az SVP-t annak politikája miatt elhagyó politikusok egy csoportja hozta létre. A Szövetséget a Néppárttal hasonlóvá teszi fő követelése, azaz a népek és régiók Európájáért folytatott küzdelem, de a *differentia specifica* a dél-tiroliak önrendelkezési jogának követelése. Az UfS önálló, szabad tiroli – tehát Észak-, illetve Kelet-Tirollal egyesített tiroli államban gondolkodik, de mindezt kizárólag a fennálló törvényes rend kínálta eszközökkel szeretné elérni. Fontosnak tartják a szociális igazságosságot, az emberi jogok és a szabadság, valamint a haza tiszteletét. Erősíteni kívánják a közvetlen demokráciát, és ennek érdekében leszámolnának a bürokratizmussal, és lejjebb szállítanák a választójogosultság korhatárát.³⁷

Az időrendben másodikként alapított radikális dél-tiroli pártot, vagyis a Szabadságpártot 1992-ben hozták létre az SVP ifjúsági szervezetét, a *Fiatel Néppártot* elhagyó politikusok. Az SVP-val ellentétben a Szabadságpárt egyértelműen szecesszionista párt, és végső célja Dél-Tirol visszacsatolása az anyaországhoz. Emellett ellenzik Törökország uniós csatlakozását, megtiltanák a bevándorlást, és az UfS-hez hasonlóan erősítenék a közvetlen demokráciát.³⁸ A Landtag-választásokon rendszerint 5% körüli eredményre számíthatnak, bár legutóbb (2008-ban) történelmi sikert elérve, a leadott szavazatok 14,3%-át sikerült megszerezniük.³⁹ Végül a harmadik egyértelműen anti-establishmentnek tekinthető csoportosulást, azaz a Dél-tiroli Szabadság nevű pártot kell megemlíteni. Az STF-et létrehozó politikusok 2007 tavaszán váltak ki az UfS-ből, mivel azt túlságosan engedékenynek találták az olasz állammal szemben. A 2008-as választáson az STF a szavazatok 4,9%-ával megelőzte „anyapártját”, amely alig jutott be a Landtagba.

³⁶ Programjukat lásd a *Manifest der Grünen – Vision eines friedlichen, gerechten und würdigen Lebens* című kiadványban, amely letölthető a http://www.gruene.bz.it/uploads/media/Manifest_der_Gruenen.pdf webcímről. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

³⁷ Programjukat lásd a *Bürgerprogramm der Union für Südtirol* című kiadványban, amely megtekinthető a párt honlapján: <http://www.unionfs.com/>. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

³⁸ A párt alapvetését tartalmazó brosúra letölthető a http://www.die-freiheitlichen.com/fileadmin/user_upload/dokumente/Grundsatzprogramm.pdf webcímről. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 5.)

³⁹ Landtagnak nevezik a dél-tiroli autonóm parlamentet.

A Dél-tiroli Szabadság célja Dél-Tirol visszacsatolása Ausztriához. A hazához való jogot az identitás legfontosabb alkotóelemének tartva rendszeres tüntetéseket rendeznek a Dél-Tirolban található fasiszta emlékművek,⁴⁰ illetve az általuk olaszosító törekvésekként aposztrofált kormányzati politika ellen.⁴¹

Fentiekén túl akad még néhány párt Dél-Tirolban, azonban ezek az előzőekhez képest is jelentéktelennek tűnnek. Így megemlíthető az országos politikából ismert Berlusconi-vezette *Forza Italia* (FI) és a *Demokrata Párt* (PD) nevű formáció, amelyek nem örvendenek osztatlan sikernek az Etsch-völgyében, ugyanis a választásokon rendre mindössze 3-4%-nyi eredményt érnek el, és jelen van a posztfasiszta *Egy Itália – Szociális Mozgalom Kezdeményezés* (UMIS) nevű párt is, a maga 2% körüli támogatottságával.

Katalónia

A katalán pártrendszer egy ponton különösen hasonlít a dél-tirolira, ugyanis a pártverseny egyik legmeghatározóbb szereplője egy a katalán autonómiát illetően történelmi érdemekkel rendelkező párt, a *Konvergencia és Unió* (CiU).

A CiU tulajdonképpen két párt, a *Katalán Demokratikus Konvergencia* (CDC) és a *Katalán Demokratikus Szövetség* (UDC) koalícióját jelenti, a pártok közül az előbbi mérsékelt liberális – magát nemzeti szabadelvűnek nevező – pártnak tekinthető, míg utóbbi *expressis verbis* keresztény konzervatív politikai csoportosulás, és mint ilyen, partnerétől jobbra helyezkedik el a palettán. Az előbbieket mellett a Konvergencia és Unió a pártrendszer egyik autonomista pártja, a kilencvenes évek végéig a katalán politikai élet egyeduralkodójának számított, olyannyira, hogy egészen a legutóbbi választásig a CiU vezette a katalán kormányt. Az elmondottakból adódóan kiemelt céljának a békés és zavartalan nemzeti építkezést, és ennek érdekében a területi autonómia fejlesztését tekinti. Politikai monopóliumát az 1999-es regionális voksoláson a másik autonomista pártnak, a *Katalán Szocialisták Pártjának* (PSC-PSOE) sikerült megtörnie. A PSC mint a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) katalán megfelelője felismerte, hogy Barcelonában és környékén csak akkor lehet sikeres, ha támogatja a katalánok decentralizációra vonatkozó törekvéseit, és így két legyet üthet egy csapásra, ugyanis országos tényező lévén – madridi központtal – ellenőrzése alatt tarthatja a helyi politikai folyamatokat is. A 2006-ban tartott időközi katalán parlamenti

⁴⁰ Ilyen például az úgynevezett Győzelmi emlékmű Bozenben vagy a Gerichtsplatzon található Mussolini-relief.

⁴¹ A párt alapvetését lásd a <http://www.suedtiroler-freiheit.com/content/view/15/28> című honlapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. december 28.)

választáson minden visszatért a régi kerékvágásba, a CiU a szavazatok 31,5%-át besöpörve ismét a legjelentősebb helyi párttá vált.

Az autonómiával és így az autonomista pártok politikájával azonban Katalóniában sem mindenki elégedett. A Katalán Köztársasági Bal (ERC) a pártrendszer egyik legnagyobb múltra visszatekintő szereplőjének számít. 1931-ben jött létre három markánsan baloldali párt és néhány kisebb csoport fúziója eredményeképpen. A pártok – a Katalán Állam (EC), a Republikánus Katalán Párt (PRC) és a Vélemény (O) nevű politikai tömörülés – a spanyol nemzetállami törekvések ellen szövetkeztek. Az első katalán választásokat az ERC fölényesen megnyerte, és vezetője már 1934-ben kikiáltotta a Spanyol Köztársaság keretei között működő Katalán Köztársaságot. Franco 1939-es győzelme föld alá kényszerítette a katalán politikai szervezeteket, köztük az ERC-t is.⁴² Politikájában az önálló Katalóniáért száll síkra, és ehhez legmegfelelőbb kormányformának a parlamentáris köztársaságot tartja.⁴³ A szervezet a szavazatok átlag 8%-át szerzi meg, nagy kivétel ez alól a 2003-as regionális választás, amikor is az ERC az elmúlt évtizedek legjobb eredményét elérve a voksok 16,5%-át söpörte be, igaz, a tavalyi évben tartott időközi választáson az ERC 2%-os szavazatvesztést könyvelhetett el.

A másik autonómiaellenes „katalán” politikai szervezet a spanyol *Néppárt* (PP) „helyi tagozata”, amelyről elmondható, hogy nem is túl népszerű emiatt Barcelona környékén. Támogatottsága a rendszerváltás óta dinamikusan növekszik, és 10% körüli ponton stabilizálódni látszik.

Végül nem lenne teljes a kép a katalán politikai család legfiatalabb tagja, a zöld-vörös pártszövetség, Kezdeményezés Katalóniáért – Egyesített és Alternatív Bal (ICV-EUiA-IU) nevű pártkoalíció rövid bemutatása nélkül. Az első, 1980-ban tartott katalán választáson az ICV komoly reményekkel és óriási önbizalommal szállt harcba a választók kegyeiért. Ennek megfelelően a szavazatok 18,8%-át szerezte meg, de azóta is keresi önmagát, és a már történelminek mondható eredményét nem volt képes megismételni. Pozíciójának javítása érdekében a 2003-as választáson szövetkezett a kommunistákkal, és együtt a viszonylag jónak mondható 7,3%-os eredményt sikerült elérniük. Az ICV magát ökoszociálisnak és feministának tartja, és felvállalja a különböző társadalmi kisebbségek, például a melegek képviselését is. A kommunizmust – különösen annak szovjet változatát –, valamint a kapitalizmust elutasítják, és síkraszállnak a nemzetiségek önrendelkezési jogának elismeréséért. A pártszövetség másik tagja a spanyol nagypolitikából is ismerős lehet, mivel az Egyesített és Alternatív Bal

⁴² Edwards, Siân: 'Reconstructing the Nation': The Process of Establishing Catalan Autonomy. *Parliamentary Affairs* (1999) Vol. 52, 667.

⁴³ Politikájáról részletesebben lásd a www.esquerra.org/web_nova/arxiu/DIangles.pdf című honlapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 6.)

az Egyesített Bal (IU) katalán megfelelője. Az ICV szerény választási teljesítménye ellenére sikeres pártnak minősíthető, ugyanis a PSC mellett a jelenlegi katalán kormány oszlopos tagjának számít.⁴⁴

A „megállapodott” pártrendszerek

Az autonómiafejlesztő és a „megállapodott” pártrendszerek közötti határvonal nehezen húzható meg, ennek ellenére megpróbálunk néhány distinkciót felsorolni azzal, hogy az így nyert lista korántsem tekinthető *taxatív*nak.

Először is talán azt kell kihangsúlyozni, hogy az elemzett három kategória közül a megállapodott pártrendszer minősül a legkevésbé dinamikusnak, ám ez nem jelenti azt, hogy nem alakulhat át – elsősorban külső tényezők hatására – viszonylag gyorsan, autonómiafejlesztő pártszisztémává. Az ehhez a kategóriához tartozó pártrendszereket alkotó meghatározó pártoknak (egyelőre) nem céljuk az autonóm keretek jelentősebb tágítása, kisebb korrekciókkal is egyetértenek, esetleg tökéletesen meg vannak elégedve helyzetükkel, és a *status quo* fenntartása a céljuk.

A „mozdulatlanságnak” többféle oka lehet. Az államalkotó nemzet és *per analogiam*, az autonómiaalkotó nemzeti közösség, vagyis a többség és a kisebbség viszonya történelmi perspektívában szemlélve is kifejezetten jónak mondható. Főként ez lehet a magyarázata annak, hogy az önkormányzatiságnak nincs komoly múltja a térségben. Hagyományosan jó a többség-kisebbség viszonya Európa északi vidékein, a vizsgált régiók közül ehhez a kategóriához tartozik a finnországi Åland-szigetek és a Dániához tartozó Grönland. A két skandináv autonómiamegoldás azonban különbözik egymástól abban a tekintetben, hogy míg az Åland-szigetek jelentős önkormányzati tradíciókkal rendelkeznek, addig Grönland alig harminc éve bír csak autonóm státussal. A Föld legnagyobb szigetéhez hasonlóan gyermekcipőben jár az önkormányzatiság a spanyolországi Galiciában, valamint az Olaszországhoz tartozó Aosta-völgyében is.

Åland-szigetek

A 92%-ban svédek által lakott, ám Finnországhoz tartozó Åland-szigetek területi autonómiája a Nemzetek Szövetsége Tanácsa 1921-ben kelt határozata alapján Svédország és *Suomi* között kötött nemzetközi szerződésben gyökerezik.⁴⁵ An-

⁴⁴Politikai alapállásokról részletesebben lásd a http://iniciativa.cat/nacional/index_eng.php című honlapon elhelyezett dokumentumokat. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 6.)

⁴⁵Tóth Norbert: Az „északi paradigma” – az ålandi területi autonómia. *JURA* (2005) No. 2., 180–190.

nak ellenére, hogy a „Szigetek” lakossága és az ålandi parlament – csakúgy, mint a fentebb tárgyalt Feröer-szigetek – többször is kinyilvánította az anyaországhoz való tartozás szándékát,⁴⁶ a szigetsoport Finnország határain belül maradt. Helsinki – a kitűnő (fenn)skandináv politikai érzéknek megfelelően – újabb és újabb kedvezményekkel, engedményekkel fogta ki a szelet a szeparatisták vitorlájából. Az ålandi pártrendszer sok egyezést, illetve hasonlóságot, de csaknem ennyi eltérést is mutat a skandináv pártszisztémákhoz képest. Ez utóbbiak közül a legfontosabb talán az, hogy egyrészt a liberális pártok uralják a rendszert, és a Skandináviában hagyományosan nagyon erős szociáldemokraták csak a harmadik-negyedik helyre pályáznak sikerrel. Kezdetben csak – az Ålandi Szociáldemokraták kivételével – egyetlen pártlistára, az Ålandi Választási Szövetségre (ÅVF) lehetett szavazni a „Szigeteken”. Az ÅVF-et Julius *Sundblom*, az „ålandi autonómia atyja” gondolati öröksége, és a helyi politika mérsékeltisége tartotta egyben csaknem ötven éven keresztül.⁴⁷ Ez a sajátos „népfrontpolitika” azonban az 1960-as években elkezdett erjedni, hogy aztán a következő évtizedben, a Választási Szövetség gyermekeiként létrejöjjenek a mai ålandi pártpolitikai élet szereplői.⁴⁸ 1967-ben az addig egységes, helyi „mamutpárt” három részre szakadt, egyrészt kiváltak belőle a Liberálisok és a konzervatív-liberális Progresszív Szövetség (FS), valamint zászlót bontott az Ålandi Centrum elődszervezete, a Vidékiek Választási Szövetsége (Lsv) is.⁴⁹ Végül a Választási Szövetség romjain először a liberálisok intézményesítették szervezetüket, és 1975-ben létrehozták az Ålandi Liberális Pártot (LPÅ), majd az agrárpártiak egy évvel később az Ålandi Centrumot (ÅC).⁵⁰

A pártrendszer legjelentősebb szereplője az *Ålandi Centrum* (ÅC) nevű formáció, melynek mind Finnországban, mind pedig Svédországban megvan a megfelelője (csakúgy, mint a többi skandináv országban), mégpedig az előbbiben a Finn Centrum (SK), az utóbbiban pedig a Centrupárt (CP). Skandináviában a Centrupártnak nevezett szervezetek agrárpártként jöttek létre a 20. század elején, majd liberális néppárttá szervezték magukat a második világháborút követő évtizedekben.⁵¹ Az Åland-szigeteken az imént említett ellentétben viszony-

⁴⁶ Johansson, Lars-Ingmar: Åland's Autonomy. Its Background and Current Status. In Eriksson – Johansson (eds.): *Islands of peace*. Mariehamn, 2006, The Åland Islands Peace Institute, 41–42.

⁴⁷ Arter, David: *The Nordic Parliaments – A Comparative Analysis*. London, 1984, C. Hurst and Company, 21–22.

⁴⁸ Wrede Magnus – Wrede Casper: Landstinget som arena för den åländska politiken – partibildningen och valdeltagandet. In *Åland I utveckling*. Mariehamn, 1982, Kanslikommissionen, 128–132.

⁴⁹ Uo. 135.

⁵⁰ Uo. 133.

⁵¹ Mylly, Juhani: The Agrarian/Center Party in Finnish Politics. In Mylly, Juhani – Berry, Michael R. (eds): *Political parties in Finland*. Department of Political History, Turku, 1987, University of Turku, 98–120.

lag későn, csak 1976-ban jött létre az Ålandi Centrum (ÅC).⁵² Az előzőekből és persze a pártprogramból is következik a megállapítás, hogy az ÅC – *mutatis mutandis* – a skandináv „agrárliberális” pártok helyi megfelelője.⁵³ Főként ezért vidéken voksolnak rá a legtöbben, a fővárosban relatíve gyenge eredmény elérésére képes. A párt szavazóbázisának derékhada főként a Finnországgal szomszédos, előregedő és alacsony népsűrűségű községekben lakik. Az Ålandi Centrum ugyan liberális pártnak tekinthető, de például a svéd nyelv használatának kizárólagosságában és a drogpolitikában nem kötnek kompromisszumot, és a „hagyományos” liberális állásponhoz képest konzervatívabb felfogást képviselnek. „Åland – ahol a világon a legjobb élni” címet viselő választási programjuk szerint az ålandi autonómiát a Feröer-szigeteki önkormányzathoz kellene közelíteni, vagyis a gazdaságot saját lábára kellene állítani, valamint bizonyos külpolitikai jogosítványokkal, így különösen a nemzetközi szerződések megkötésének jogosítványával kellene felruházni az önkormányzati szerveket. A párt emellett ålandi képviselőket szeretne küldeni az Európai Parlamentbe. A szervezet az elmúlt harminc évben az ålandi pártverseny egyeduralkodója volt, ám népszerűsége folyamatosan csökkent, és legnagyobb riválisa az *Ålandi Liberális Párt* (LPÅ) 1999-ben első ízben le is győzte az ÅC-t.

A liberálisok – *nomen est omen* – szabadelvű világnézetet vallanak, és köztük, valamint az ÅC között – a vázolt történelmi fejlődésnek is köszönhetően – nincsenek áthidalhatatlan ideológiai ellentétek, következésképpen a két párt gyakran kormányoz egymással koalícióban.⁵⁴ Az LPÅ egészen a kilencvenes évek második feléig a helyi pártverseny második legerősebb aktora volt, de ahogyan arra már az imént is utaltunk, 1999-ben megelőzte, 2003-ban pedig pontosan ugyanolyan eredményt ért el, mint a Centrumpárt. A legutóbbi választáson 2007-ben a szavazatok 32,6%-ának megszerzésével történelmi győzelmet arattak a liberálisok.

Az ålandi pártszisztéma feltörekvő szereplőjének számít, a Skandináviában mindenütt nagyon erős, de itt „csak” harmadik-negyedik legjelentősebb pártnak mondható *Ålandi Szociáldemokraták* (ÅS) pártja, amely a konzervatív-liberális *Progresszív Szövetség* (FS) nevű szervezettel küzd a bronzéremért. A progresszívek bázisa Mariehamn, olyannyira, hogy a városi tanácsban ők vannak többségben, ellenben vidéken alig érnek el értékelhető eredményt. A helyi pártok közül a szociáldemokraták tekinthetnek vissza a legkomolyabb múltra, jóllehet sohasem voltak részesei a „nagy ålandi politikai kompromisszumnak”, vagyis az Ålandi Választási Szövetségnek. A pártot alig több mint száz éve, alapvetően az oroszországi sztrájkok által kiváltott 1905-ös ålandi „storstrejk”, vagyis nagysztrájk

⁵² Az ÅC történetéről lásd a párt honlapján elhelyezett cikket. <http://www.centern.aland.fi/organisation/article.asp?newsID=26609> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 2.)

⁵³ A párt programja elérhető a <http://www.centern.aland.fi/politik/article.asp?newsID=26524> webcímen. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 2.)

⁵⁴ Legutóbb éppen 2007-ben kötöttek egymással koalíciót.

hatására alakult szakszervezetek bázisán 1906-ban hozták létre Mariehamnban.⁵⁵ Skandinávia nagy részétől eltérően az Ålandi Szociáldemokraták nem tudtak igazán sikeresek lenni, és ennek oka nagyrészt az, hogy Åland hagyományosan paraszti társadalom, és nem alakult ki számottevő ipari munkásság a régióban. A szociáldemokraták szavazóbázisának nagy része a progresszívekhez hasonlóan szintén a fővárosban él. Ezenkívül meg kell említeni az általában 10% körüli eredmény elérésére képes konzervatív *Független Szövetséget* (OS), és a pártrendszer „legenerváltabb” résztvevőjét, a jelenleg vegetáló liberális *Ålandi Progresszív Csoportot* (ÅFG), valamint a helyi pártverseny legfiatalabb, de legmarkánsabb szereplőjét, az *Åland Jövője* (ÅF) nevű csoportosulást is. Az ÅF deklaráltan szeparatista párt, célja a független és semleges Åland-szigeteki Köztársaság megteremtése. Szándékukat azzal indokolják, hogy állításuk szerint az elmúlt nyolc évben Finnország nem tartotta be az ålandiaknak tett ígéreteit, és jöllehet az országnak a finn mellett a svéd is hivatalos nyelve, a gyakorlatban az előbbi kizárólagossága érvényesül. Ennek az a következménye a párt képviselői szerint, hogy Helsinki és Mariehamn⁵⁶ között a kommunikáció alapvető nyelvi nehézségekbe ütközik, és ez Ålandnak komoly hátrányt okoz. Az ÅF szerint a megoldást a „Szigetek” szecessziója jelentené, bár elismerik, hogy ez nem megy egyik napról a másikra, ezért meghatározták az ehhez vezető legfontosabbnak tartott lépéseket. Így alapvető fontosságúnak tartják azt, hogy Åland önállóan intézhesse külügyeit, és saját képviselőt küldhessen az Európai Parlamentbe. Emellett – ha hatalomra jutnának – lépéseket tennének az önálló pilléréken nyugvó ålandi gazdaság és ipar megteremtése felé.⁵⁷ A párt 2003-as debütálása sikeresnek mondható, mivel akkor a leadott szavazatok 6,5%-át sikerült megszerezniük, amelyet 2007-ben 8,5%-ra növeltek. Jelenleg két fővel képviseltetik magukat a harmincfős Lagtingben.

Grönland

Ålandhoz hasonló a képlet a dán korona részét képező Grönlandon is, igaz, ebben az esetben a teljes függetlenség hosszú távú kivívása is reális opciónak tűnik. A zömmel *inuit*ok által lakott sziget 1978/1979-ben kapott autonómiát Koppenhágától.⁵⁸ A helyi pártversenyre a skandináv pártrendszer családra mondtak fo-

⁵⁵ Forsgård, Helena (Red.): *Rättvisare och bättre. Socialdemokratin på Åland*. Mariehamn, 2006, Ålands socialdemokrater, 9–12.

⁵⁶ Az Åland-szigetek „fővárosa”.

⁵⁷ A párt programját lásd a <http://www.alandsframtid.nu/articles.php?lng=se&pg=336> című honlapon. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 3.)

⁵⁸ A grönlandi önkormányzatról szóló 1978. évi 577. törvény 1979-ben lépett hatályba.

kozottan érvényesek, azaz „a szociáldemokrata párt dominanciája, amit a skandináv politika egyik legsajátosabb jellegzetességeként szoktak számon tartani”.⁵⁹

A pártosodás már az autonómia intézményesülését megelőzően beindult a világ legnagyobb szigetének tartott Grönlandon. Az első modern értelemben vett politikai párt 1940-ben alakult meg Sisiumutban (korábban Holsteinborg). Valójában ez egy náci szervezet volt, és a helyi dán nemzetiségű lakosok egy része hozta létre, hogy azután rövid időn belül megszűnjön. Egy, az imént említett pártra adott inuit válaszként is felfogható, szintén kérészetűnek bizonyuló kommunista pártocskára létrehozását követően az 1960-as, 1970-es években jöttek létre a mai grönlandi pártok kialakulását lehetővé tévő politikai mozgalmak.⁶⁰ Közülük elsőként a Sujumut nevű társadalmi mozgalomból kifejlődő, később Siumutnak (Előre) nevezett szervezetet kell megemlíteni. A formálisan 1975-ben alapított, valójában azonban az 1960-as években felerősödő autonómiatörekvéseket ernyőszerzetként koordináló szociáldemokrata orientációjú „Előre” az „Új politika” és a „grönlandizáció” jelszavaival aratott fölényes győzelmet az első, 1979-ben tartott „autonóm” parlamenti választáson.⁶¹

Az Előre – igaz, az évek során egykorvult népszerűsége jelentősen megkopott – viszonylag stabilan uralja a grönlandi politikai életet, és a választásokon 35-45% körüli eredményre számíthat. „Néhai” riválisa az agrárliberális-centrista *Szolidaritás* (Atássut) a legutóbbi választáson, 2005-ben már csak a negyedik helyet tudta megszerezni, ugyanis mind a szeparatista *Eszkimó Közösség* (Inuit Ataqtigiit), mind pedig a relatíve új keletű jobbközép *Demokraták* (Demokratiit) is megelőzték. Az 1978-ban alapított Szolidaritás a Dániával való kapcsolat fenntartásának híve, de támogatja az autonómia bővítésének folyamatát is.⁶² Az Eszkimó Közösséget eredetileg 500 eszkimó fiatal alapította 1976-ban, és kezdetben a marxista ideológiának ugyanolyan fontos szerepe volt a párt politikáját illetően, mint a grönlandi függetlenség követelésének.⁶³ A párt 1979-ben még csak alig 5%-os eredményt produkált, ám népszerűsége azóta töretlenül nő, és napjainkban már a 25%-os választási szereplése, sőt esetleges kormányzati részvétele⁶⁴ sem okoz különösebb meglepetést.

⁵⁹ Enyedi Zsolt – Körösenyi András: *Pártok és pártrendszerek*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 168.

⁶⁰ Dahl, Jens: New Political Structure and Old Non-Fixed Structural Politics in Greenland. In Brøsted, Jens et al (eds): *Native power the quest for autonomy and nationhood of indigenous peoples*. Bergen and Oslo, 1985, Universitetsforlaget AS, 172–173.

⁶¹ Loukacheva, Natalia: *The Arctic Promise. Legal and Political Autonomy of Greenland and Nunavut*. Toronto, 2007, University of Toronto Press, 54.

⁶² Uo. 55.

⁶³ Lyck, Lise: Politics and Elections in Greenland with a Focus on Economic and Sustainable Development. In Lyck, Lise (ed.): *Greenland and arctic economic and political issues*. Copenhagen, 2000, Nordic Press, 99.

⁶⁴ AZ IA 2005 óta tagja az Előre által vezetett grönlandi kormánynak.

A Demokraták a status quo fenntartásának hívei, és így ellenzik Grönland függetlenségét. A szigeten élő dán nemzetiségű lakosság számít a párt fő szavazóbázisának. A tárgyalat szervezeteken kívül említést érdemel még a *Választási Szövetség* (K) elnevezésű formáció, amely eltérő értékrendű, ám a közügyekben részt venni kívánó politikusokat tömörít, és rendszerint 5% körüli eredményt ér el az autonóm parlamenti választásokon.

Galícia

A már részben érintett navarrai pártrendszerrel jóval nagyobb figyelmet érdemel egy másik spanyolországi autonóm régió, a Portugáliától északra elhelyezkedő Galícia pártversenye. A galego pártrendszert három párt hatalomért folytatott küzdelme jellemzi, melyek közül az egyik – a területi autonómiához való viszonyt tekintve – centralista, a másik autonomista, a harmadik pedig időnként függetlenségpárti húrokat is penget, de alapvetően mégis pusztán a térség szélesebb önkormányzatiságáért száll síkra.⁶⁵ A pártrendszert egy Madridhoz lojális erő, a jobboldali *Néppárt* (PP) dominálja. A *Partido Popular* időnként az abszolút többséget is megszerzi a voksoláson, és ezért a választások mindenkori esélyesének számít. A rendszer második legerősebb aktora Galícia Szocialista Pártja (PSdeG-PSOE), amely tulajdonképpen nem más, mint a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) helyi „tagozata”, és ennek megfelelően támogatja Spanyolország további decentralizációját, és vele Galícia önkormányzatiságát is. Emiatt a pártrendszer harmadik szereplője, a markánsan autonomista *Galícia Nacionalista Blokkjának* (BNG) a PSdeG a természetes szövetségese, mégpedig olyannyira, hogy 2005 óta közösen vezetik a helyi kabinetet is.

A BNG-t 1982-ben helyi értelmiségiek hozták létre a portugál nyelvvel közeli rokonságban álló galego nyelv védelme érdekében. Kezdetben hosszú távú céljuknak a terület Spanyolországtól való elszakadását tekintették, ezt azonban 1990-ben feladták, és azóta kizárólag Galícia autonómiájának szélesítéséért szállnak síkra.⁶⁶ A párt 1997-ben érte el legjobb eredményét, ekkor az összes voks 25%-át szerezte meg, de azóta leszállóágba került, szavazói egy része átértékelte a szocialistákhoz.

⁶⁵ Spanyolul gallego.

⁶⁶ A párt politikájáról részletesebben lásd a www.bng-galiza.org című honlapot. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 6.)

Az Aosta-völgy

Az olasz pártrendszer kilencvenes évek eleji összeomlása, illetve átrendeződése óta a francia ajkúak által lakott Aosta-völgye pártversenye sok tekintetben hasonlít a dél-tirolihoz. A pártszisztéma „ura” a mérsékelt autonómista néppárt, az *Aosta-völgyi Unió* (UV). Az UV is hatvanéves múltra tekinthet vissza,⁶⁷ csakhogy, mint a Dél-tiroli Néppárt. Különbség azonban az, hogy amíg az SVP inkább jobbközép, addig az UV inkább centrista politikát folytat. Az elmúlt évtized választási eredményeit figyelembe véve nyugodt szívvel kijelenthetjük, hogy az Aosta-völgyi pártrendszer is a predomináns rendszerek jegyeit kezdi magára öltetni, ugyanis az Aosta-völgyi Uniónak egyre kevésbé akad komoly kihívója a helyi politika színpadán. Az egyetlen kivétel talán a legutóbb, azaz 2003 és 2008-ban is közel 20%-os eredményt elért Alpési Csillag (SA) nevű kereszténydemokrata párt, amely a terület önkormányzásának híve. Az SA-val korábban szorosan együttműködő centrumideológiát képviselő Autonómista Federáció (FA) 2008-ban nem az Alpési Csillaggal együtt indult a választáson.

A pártrendszerek determináltsága

Az általunk megvizsgált kilenc autonóm pártrendszer rövid jellemzését követően vissza kell kanyarodnunk a munkánk elején feltett kérdések megválaszolására. Ezek közül az egyik a következőképpen hangzott. Mennyiben tekinthetők az autonóm pártrendszerek valamely, már korábban létezett pártszisztéma által meghatározottnak? Ezzel kapcsolatban három kategóriát állítottunk fel magunknak, ugyanis elképzelhetőnek tartottuk, hogy a területi állam pártversenye valamilyen módon befolyással lehet az autonóm pártrendszerre, ezenkívül lehetségesnek véltük, hogy az anyaország pártversenye hat a regionális pártszisztémára, és végül előzetes minta nélkül kifejlődött pártrendszerekre is számíhattunk.

A pártrendszerek alaposabb szemügyre vételét követően azonnal világossá vált számunkra, hogy a legtekintélyesebb csoportot a *sui generis* pártrendszerek családja jelenti. Az autonóm pártszisztémák többsége ugyanis előzetes minta nélkül, mintegy önállóan fejlődött ki. Ebbe a kategóriába tartozik az Aosta-völgy, Grönland, a Feröer-szigetek, Baszkföld, és Dél-Tirol pártrendszere azzal, hogy némi korreláció területi vagy az anyaállam viszonylatában azért minden esetben kimutatható. Így Dél-Tirol pártrendszerére valamelyest hatással volt, illetve van az osztrák pártrendszer, mivel a Dél-tiroli Néppárt mind felépítésében, mind pedig politikájában – *mutatis mutandis* – jó néhány elemet kölcsönzött az Osztrák

⁶⁷ A párt történelmével kapcsolatban lásd az UV honlapján elhelyezett cikket. (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 3.): <http://www.unionvaldotaine.org/histoire.html>

Néppárttól (ÖVP), vagy Grönland pártversenye – ahogy korábban már részletebben volt róla szó –, mindkettő könnyedén beilleszthető a skandináv pártcsaládról összehasonlító elemzések sorát követően kialakított ideáltípusba.

Ezzel szemben az Åland-szigetek, Galícia, Navarra és Katalónia pártrendszerét komoly hatások érték, illetve érik a *területi állam*, és Åland esetében az anyaország részéről. A három spanyolországi autonóm régió vagy közösség pártversenye – kis túlzással – az „összspanyol” pártrendszer leképezése. Ennek okait a politikai, ideológiai és társadalmi törésvonalak hasonló jellegében, a földrajzi közelségben, az önkormányzatiság – relatíve – szerény hagyományaiban és a – helyi folyamatokat, a lokális pártokon keresztül is ellenőrizni kívánó – központi attitűdben kell keresnünk.

Az Åland-szigeteken ugyanakkor a svéd *anyaállam pártrendszerének hatása* mutatható ki, amely tetten érhető a pártok névazonosságban és a programok hasonlóságában, melynek kázusa valószínűleg a törésvonalak egyezősége, és ennek mintegy előidézője, az évszázados közös államiság lehet.

Összegzés

2006 júniusában a Cortes autonómiára vonatkozó kedvező határozatát követően nem sokkal Katalónia lakói nagy többséggel az autonóm jogkörök bővítése mellett tették le a garast. Azóta és azt megelőzően is rengetegszer elhangzott már, hogy az államon belüli kultúraközi konfliktusok kezelésének – *horribile scriptu* – megoldásának egyaránt alkalmas eszköze lehet az autonómia és – egy tömbben élő kisebbségi csoport esetében – annak területi változata. Európa szerencsésebb történelmi fejlődésű vidékein az államok többsége már nem úgy viszonyul a területi autonómiához, mint ördög a tömjénfűsthöz. Kimutatható az is, hogy a kollektív kisebbségi jogok elfogadása és garntálása, a demokrácia, valamint a politikai kultúra fejlettsége között szoros kölcsönhatás van, még ha az egyik szükségképpen nem is feltételezi a másikat.

A munkám alapját képező összehasonlító pártrendszervizsgálat eredményeit összegezve a következőket állapíthatjuk meg:

- A vizsgált kilenc példa közül mindössze kettőt – a Feröer-szigetek és Baszkföld pártrendszerét – soroltunk a területi állam integritását veszélyeztető szecesszionista kategóriába.
- A „nyugodt zónába” tartozó többi hét pártrendszer esetében sem fedeztünk fel arra utaló jeleket, hogy – habár elvileg ez elképzelhető lenne – azok a szeparatizmus felé mozduljanak el a közeljövőben.
- A területi állam pártrendszerét nem zavarja az, hogy vele paralel egy autonóm pártrendszer is működik.

Ezenkívül azt is sikerült bebizonyítani, hogy az autonóm pártrendszer mint olyan, létezik. Léteének oka a dolog természetéből következik, és az autonóm pártrendszer téma sajátos ismérvei a következők.

- Az autonóm társadalmat megosztó egyik legfontosabb törésvonal a területi államhoz való viszonyulás kérdése körül alakult ki.
- Ebből következik az is, hogy minden autonóm pártrendszernek van legalább egy – erősebb vagy gyengébb – szeparatista szereplője.
- A függetlenség *versus* unió viták érvei alapján a pártrendszereket három csoportba soroltuk (szeparatista, autonómiafejlesztő és megállapodott pártrendszerek). Ezzel azt kívántuk bizonyítani, hogy egységes kritériumrendszer mentén lehetséges az autonóm pártrendszerek további kategorizálása, tehát léteznek autonóm pártrendszer-családok.

Munkám a rendelkezésre álló források alapján nem lehetett teljes, de az anyaggyűjtés és az írás közben arra törekedtem, hogy a lehető legátfogóbb képet adhasam. A fentebb kimunkált és részletezett kategóriák remélhetően kiállják majd a jobbító szándékú kritikákat, és talán a következő években az idők próbáját is. Az általam elvégzett munka legfőbb tanulságának azt tekintem, hogy az autonómiáról az olvasók számára kiderülhet, ha nem is *panacea*, a területi autonómia sikeres modell az államon belüli *interkulturális* konfliktusok kezelésében.